

Skolekommunen i erstatningssaker – mangler i tidligere leseopplæring Kjennetegn, saksforløp og erfaringer

Av Stein Schiøll

SAMMENDRAG

Ca. 50 klager på mangler i grunnskoletilbudet innen sektoren lese- skrivevansker, er ferdigpådømt i rettsvesenet de siste 15 årene. Stevningene kommer sent, ca. 20 år etter skolestart. Artikkelen her illustrerer karakteristika basert på et avgrenset utvalg. Kommunene og skolens ansatte møter mange dilemmaer i slike rettsoppgjør. Typiske saksfaser, erfaringer og problemstillinger gjennomgås. Spesielt omtales dokumentasjon og vitners situasjon i så vidt gamle saker.

Temaområdet utgjør bare en brøkdel av sivilrettslige saker, men har stor signalverdi. Det anbefales supplerende kartlegging, bedre partsveiledning og alternativer til rettslig prøving.

Stein Schiøll er MS psyk., mag.art.ped. 1960, godkjent psykolog. Praksis på Nesodden som skolerådgiver fra 1960, leder Skolepsykologisk kontor '68-'95. Blant Schiølls artikler her i tidskriftet kan nevnes "Sakkyndigomania" 3/92 og "Om å telle PPT" 5/99. På feltet kvalitetssikring, analyserte han for Statens utdanningskontor i Oslo og Akershus enkeltvedtaksklagene 1996 og klagebehandlingen der.

A. BAKGRUNN, PROBLEMSTILLING OG UTVALG

11 år ut i pensjonstiden ble jeg som PPT-leder involvert i en erstatningssak der grunnskoletilbudet startet 25 år tidligere. Saken skal jeg ikke prosedere her. På vei inn i materien leste jeg mange tidligere pådømte saker. I noen ble jeg alarmert av hvorledes sakkyndige uttrykte seg, og ble fortolket. I enkelte andre

strevde jeg med å se rettens forståelse av skolens helhet og kriteriene for mangler i tilbudet. Forskning på dette fristet, men ville kreve stort materiale. Så endte jeg opp her med å referere trekk fra et lite utvalg saker, med refleksjoner over prosessens gang og noen anbefalinger. Min fremstilling supplerer fokus i aktuelle artikler og en fersk dr. avhandling.

1. Domsstoler, arkiv og innsyn: Det er ft 72 underinstanser tingrett (tidligere by/herredsrett) og 6 lagmannsretter, dertil høyesterett. Instansen lister sakens formalia i rettsboken. Tingretten arkiverer alle dokumenter (skriftlige henvendelser til retten, stevning, tilsvare, evt. prosess-skriv, bevisbilag inkludert sakkyndige erklæringer, og dom). Dette går evt. til lagmanns-

retten ved klage, og returneres. Ikke arkivert er muntlige forhandlinger i retten, eks. vitneforklaringer, og sluttprosedyre. Dvs. at det for instansene ikke skrives rettsreferater eller gjøres opptak. Åpne dører er det vanlige. Dommerens notater er hans arbeidsdokumenter. Dommen med alle navn kan vanligvis leses hos og utskrift bestilles fra retten. Innsyn i sakenes øvrige aktstykker krever samtykke fra berørt part. Materiale for evt. dybdeforskning på feltet er således til stede, men besværlig tilgjengelig.

2. *Statistikk* over pådømte straffesaker er ført av Statistisk Sentralbyrå (jf. E2c, endring '89), men ikke for sivilrett/erstatning. *Domstol.no* har tall for tvistemål, men de er ikke differensiert på type eller lovområder. Rettsarkivene har arkiv på saksnummer, men ikke indeksering på typer. De anbefaler kontakt med kommunene for referanser til saker. Det betyr at omfang og utvikling på artikkelens rettslige særrområde, bare kan illustreres pålitelig ved omfattende og tidkrevende direkte lokal kontakt.

3. *Retstidende og Rettens Gang* er sentrale kildetidskrifter, hhv. fra 1836 og 1933. Redaktøren henter kopi av alle dommer, og gjør et *utvalg* etter "prinsipiell betydning og stor viktighet" (jf. E2d). Anslagsvis 15% tas inn fra tingretten av ca. 13000, og ca. 20% fra lagmannsretten av ca. 1700, siste 5 års snitt. Det lages

ingresser til og anonymisert sammendrag av hver dom.

4. *Lovdata* (jf. E1a-h) henter sammendrag og dommer fra tidsskriftene, over til sin digitale base. Sammendrag og fullversjon av nye saker er fritt søkbare på nettet i 4 måneder. Forøvrig beror alt i Lovdatas betalingstjeneste (CD eller online), men kan også leses ved institusjoner som har abonnement, bl.a. universiteter, høyskoler og Nasjonalbiblioteket. Utvalgte (jf. A3) lagmannsrettssaker fra år 1935 finnes, på vårt temaområde trolig de fleste. Materiale fra underinstansen er først kommet med de siste årene, og da ufullstendig. Som kilde for "dybdeforskning" er Lovdata utilstrekkelig. Da må man tilskrive domstolene, noe som er gjort i op.cit. nedenfor:

5. *Utvalg og avgrensning*: Ingrid Rindal Lundeberg har i dr. polit. avhandling 2007 (Rokkansenteret UIB jf. E3e) samlet 67 dommer senest 2001, dels i 1541 papirkopisider fra 95% (nær fullstendig kartlegging) av rettsinstansene, deriblant 25 lagmannsrettsdommer digitalt fra Lovdata med søkeord: mangelfull/opplæring/ dysleksi/lese/ordblindhet.

73% av dommene er fra tingretten. Gjengangere i neste instans gjør at reelt antall *personsaker* er lavere, i alt 48. Feltet fremstår derfor svært beskjedent innen sivilsaker/tvistemål, der landsnitt de senere årene er ca. 12.000.

Min artikkel er basert på de *digitalt*, tilgjengelige 25 lagmannsrettssakene fra Lundebergs (op.cit.) materiale + ca. 5 etter 2001 i Lovdata. Mest aktuelle lovområder her er grunnskoleloven, erstatningsrett, tvistemål, foreldelse (jf. E1a-d). Saker med hovedvekt MBD/-ADHD, mobbing, personalsak lærer er utelatt, likeså barne- og familiesaker. Lite tas med om foreldelse (jf. C3.º2), som er et aktuelt juridisk tema. I strengeste relevansutvalg (store lesevaner/dysleksi) gjensto bare 12 saker for tendensanalyse.

o Faglig hovedtema *lese-skrivevaner* forekommer nevnt i alle utvalgte saker. Karakteristiske øvrige ordforekomster pr. sak (gjsn/stor variasjon): - "dysleksi=15,5", - "sakkyndig=7,75", - PPT=6,5", - "m a n g l e n d e = 4, 6", - "psykolog=3,5", "ordblind 0,1" mv. Skrivevaner alene er lite fokusert i sakene.

o Dysleksiens arena: Diagnosen er sentral i de fleste sakene Lundeberg og jeg har sett på. Oppfatninger av fenomenet er fortsatt ulike både i fagmiljøer og i rettens tolkninger. Artikkelen kan ikke yte sektoren rettferdighet uten å sprengre plassrammen. Jeg utelater derfor drøfting, men tar med noen iakttagelser:

Både sakkyndiges omtale og dommeres vurdering varierer fra en diagnose eller disposisjon som kan fastslås, til en vanske eller *feilutvikling som bør gradsbeskrives*. I kronik-

ken "Problemet med å definere dysleksi" (jf. E3h) argumenteres det for at særskilt eksistens og frekvens er fullstendig avhengig av hvor skillelinjer trekkes. Dysleksi har plass i et kontinuum, analogt "ikke med meslinger, men med fedme".

Testindikasjoner gjengis uten differensialdiagnostiske sikkerhetsverdier. De kan sees gitt retrospektivt (ettertidstesting) med få forbehold. Etterlyste pedagogiske tiltak som antas spesifikke for dyslektikere er svært tynt dokumentert.

Lundeberg gjengir i sin tab. 2 at der diagnose (dysleksi, store/spesifikke lesevansker) er lagt til grunn av dommeren, vinner 13 av 25 saker. Ved usikkerhet eller strid om slik fastsettelse er 0 vunnet og 11 tapt. Gjennomslagskraften er derfor levende i retten. At "Klare diagnoser vinner frem" blir også en fasit for media og interessegrupper (jf. E3i).

PP-lederne i min region Oslo og Akershus la alt i '80-årene en diagnoserestriktiv føring. Klagerne prosederer i mange saker at personlig opplevelse av å få diagnose i seg selv gir forklaring og oppreisning. Det kan sees medregnet av dommere.

6. Fremstillingen her er i hovedsak sett fra kommunens side av bordet, rettet mot PPT/skoleadm., som primær leserkrets. Den omfatter momenter som dels

er kjent fra andre rettssaksfelt, problemstillinger og noen personlige vurderinger. Vanlige faser i klagesakene gjennomgås, fokusert på rettens arena, dokumentasjon, vitners situasjon, dilemmaer, erfaringer og forslag. Beskrivelse og drøfting av klagerens situasjon er beskjedent prioritert (jf. B7). Dette området dekkes godt i Lundebergs avhandling (op.cit.).

7. Kvalitetsnivå: Artikkelen er lest og gitt innspill av fagfolk i juss/PPT/forsker-sektor (jf. E9), men er bare delvis underbygget ved uttømmende kildebruk. Dette er ikke en forskningsrapport. Tendenser og % er basert på det beskjedne saksutvalget.

8. Analyser av rettsliggjøring: Det er først de senere årene levert større arbeider på dette området:

o Ragnar Thygesen/S-A H Lyster (Lesesenteret, UiS, jf. E3k) problematiserer konsekvenser for det spesialpedagogiske området, med eksempler fra rettssaker. Er kommunen uakt-som når det brukes betydelige ressurser på f.eks. adferdsvansker dersom disse skjuler skriftspråklige vansker? Hvilken del av ansvaret har hjemmet? Kan en voksen person med funksjonelt lesenivå karakteriseres som dyslektiker? Fagartikkelen ligger ikke på nettet, men de fleste lesere har lett tilgang til tidsskriftet *Spesialpedagogikk*.

o Dr. gradavhandling: Lundebergs datagrunnlag er som nevnt (jf. A5) 67

dommer, dertil feltobservasjoner av 6 rettssaker med én spesiell fordypning. Noen empiriske tendenser er referert i min tekst nedenfor (bl.a. i B1.3, og C 2.4).

Avhandlingen fokuserer rettslig behandling av klager på undervisning i feltet dysleksi. Den gir en dominant sosiologisk såkalt maktkritisk analyse av hvorledes retten prøver kvaliteten i profesjonell tjenesteyting og faglige vurderingsnormer. For å sitere; "hva skjer når den faglige diskurs må måle krefter med den rettslige diskurs?" En sak der klageren vant frem, er fyldig og varmt illustrert, dertil gis det unike ad hoc observasjoner og intervjurefleksjoner.

Maktkritisk vinkling rettes også direkte mot skolen og dens profesjonelle faglighet. For kommune og fagsektor gir analysen momenter til filosofisk og etisk ettertanke, men sikkert også til motmæle. Avhandlingen vil bli tilgjengelig på nettet (jf. E3e). En pressemelding (jf. E3j) gir sammendrag. Flere av dens faglige referanser er å finne (jf. E3a-d) og er vel verd å lese som "appetittvekkere".

B. FELLES KJENNETEGN
VED ERSTATNINGSSAKER
- "MANGELFULL UNDERVISNING"

Inntrykk gitt i dette avsnittet bygger på subjektiv lesning av ca. 30-40 saker på områ-

det lese- skrivevansker, på- dømt i lagmannsretten siste ca. 15 år. Antall var stigende '95-'00 både i mitt og Lundeborgs større utvalg der tingrettsdommene er med. En trendkurve synes likevel å vise redusert økning fra '01. Dokumentasjon er nå bedre ivare tatt enn tidlig på '80-tallet, og det gir skolene lavere sårbarhet. Ny inntektsordning og klagerett fra '86 samt IOP fra ca. '90 kan medvirke til at færre saker trolig reises heretter. Dertil er utdanningskontorenes tilsyn ft. meget aktivt rettet mot *systematikk* i oppfang- ing av skolelovens krav. Men kompleksiteten kan øke (jf. E4e). Den høyaktive sakspe- rioden har i alle fall vært en læringsfase for alle fremtidi- ge aktører, med en viss stan- dardisering av prosessargu- menter og sakkyndighet, og ikke minst mer tydeliggjort risiko og cost/benefit.

1. Hovedfakta:

- o Hvem klager: I mitt *utvalg* er gjennomsnittsalder for klageren ca. 27 år ved dom i tingretten, ca. 1 år eldre hvis saken ankes. I meget få saker er klageren fortsatt i grsk/vgo. Jevn kjønnsfordeling i lagmanns- retten. (Lundeborgs utvalg 2/3 menn). Sivilstand har klar overvekt ufaglærte.
- o Resultat: Medholds prosent i tingretten er i Lun- deborgs materiale 37% for de saker som ikke ankes, dvs. at 63% som taper ikke går videre. I mitt utvalg, fra overinstansen vant klage- ren i 27%, i 5 saker etter 2001 ble 3 vunnet.

- o Saker er påklaget til lag- mannsretten oftest av kla- geren, av kommunen i bare ca. 20%. Ventetid 10- 12 mnd., mot departemen- tets definerte mål 6 mnd. Utfallet endres sjelden, oftest i favør av kommu- nen. Retten reduserer til dels påstått erstatning etter uformelt etablert føring omkring 200.000.- Om- kostninger var ca. '98 ca. 50 000.-, pr. '07 trolig det doblete. En indikator er nå ca.25-30 000.- pr. dag i retten, normalt 4-5 dager.

2. Påstander:

Klagerne påstår i de fleste tilfelle

- svak iakttakelse og vars- ling fra lærere, svak opp- følgning fra adm.
- manglende utredning
- forsinket dysleksidiagnose
- svak pedagogisk oppføl- ging og tilrettelegging.
- konsekvenser for senere nivå i utdanning, yrke, varig inntektstap.

Pedagogiske metoder og materiell etterlyses ofte, ut fra antatt forløsende verdi. Det påstås at det skulle eksistere bedre hjelpemidler og strategier, ofte uten kon- kretisering. Hjelp forventes likevel mest på tradisjonelt område; alternativ pedago- gikk og tilbud etterlyses ikke. Redusert livskvalitet nevnes med varierende begrepsbruk, dels som gene- ralisert faktor i erstatnings- påstand.

PPT og logopedes sees gene- relt ikke klandret for utøvd arbeid. Tilbudsnivå i timer

er lite fokusert, i liten grad organisering, likeverd, kon- sekvenser av ”forskjells- Norge” i skolesektoren. Nesten fraværende er omtale av overliggende målsetning (jf. E1a), faktorer som hel- hetstilbud og samlet ivareta- king (tendenser basert på beskjedent materiale).

- o Konsekvensen anføres å være tap av utdanningsni- vå og mulighet for bedre yrkesvalg frem til nå sta- tus, dels økonomiske tap i livsløp. Forsømmelsen påstås i grunnskolen, ofte tidlige trinn eller ved sko- leovergang. Her inntas eksempler på klagerens situasjon nå vs. > påstått mål/avsavn:

”1) Vgo formingsfag/kunst- skole > kunst/håndv.sko- len; 2) spesialscole > å fullføre grunnskole; 3) stud jur > tidstap studium; 4) ufaglært > faglært; 5) dårlige grsk. karakterer > industriarbeidernivå i lønn; 6) div. grunnkurs vgs > forsinket 8 år; 7) div vgo 1 og 2 > forsinket 5 år; 8) mangler i grsk.nivå > høyere inntekter; 9) funksjonelt ufør > omsorgs/barnehageyrke; 10) avbrutt sjøaspirant- kurs > forsinket vgs.” I Lundeborgs utvalg har menn oppgitt klart fler og høyere karriereplaner.

- o Erstatning: I alle saker er det krevd et større krone- beløp, gjsn. 600 000.-. Hverken klagerer eller kommuner anfører øre- merking av beløp til kura- tive tiltak vs. klagerens situasjon. Erstatningsrett (jf. E1c) gir føringer for

beregning av dekning vs. kalkulert tap. I lagmannsretten sees det tendens til ca. 200 000 i de sakene der erstatning tilkjennes. Det viser stor forskjell mellom forventning og resultat. Partene kan ikke sees å ha kronefestet den tid som privat og i arbeidsforhold reelt har medgått til saken. Tilsvarende saker mot vgs sees ikke pådømt på lagmannsrettsnivå. Her kan det bli en utvikling fordi vgo ble en rettighet fra 1994.

- o "Påstandsspråket": I domsdokumenter refereres utdrag av partenes anførsler. Klagerens advokat bruker tildels invektiver og absolutter om skolens forsømmelser, mens kommunen nekter for det meste. Vitner og sakkyndige kan uttrykke seg tilsvarende polarisert. Trolig brukes det i retten sterkere former som *ikke* refereres i lagmannsrettsdommene, og de kan være mer utpreget i underinstansen. Dette er vanlig aksentueringsform på den juridiske arena, men kan også ligge i et faglig-etisk grenseland. Sakkyndige kan sees trukket inn i dette. Dommerens utdrag nedtoner, og bidrar til å fremme presisjon i forhold til sak.

3. Dommere og dom:
Lagmannsretten settes med 3 dommere der én er formann. I ca. halvparten av sakene er det 2 fagkyndige meddommere, og i ca. 1/4 en rettsoppnevnt sakkyndig. Dommeren skriver og innstiller.

Dissenser fremkommer i under 15% (oftere fra fagkyndige meddommere i Lundebergs materiale).

Stilen er noe personavhengig, - en iakttagende advokat merker seg signaler fra dommere "som er kjent for å skrive gode skjønn". Overfladiskhet eller dårlig advokatarbeid kan få dommeren til å "vippe over" begge veier. Noen dommere synes å ha påfallende tiltro til sakkyndiges begrepsbruk og absolutter:

(Eks: *Evnenivå* omtales med stor forsiktighet. Normale eller "gode" evner antas oftest, men med svak spesifisering. Derav kan følge at "underryter" brukes noe upresist, dels som kriterium for dysleksi og ved påstått forsømt iakttagelse av potensial.) Bare unntaksvis stiller dommere spørsmål ved slike momenter. Men flere besværer seg over den faglige uenighet på arenaen (jf. A5°2). Der har fagsektoren en utfordring.

4. Det mangelfulle (=culpa/e i rettslig bruk):

Her refereres noen sentrale stikkord fra det fåtall lagmannsrettssaker der klager har fått erstatning, dvs. at retten har vektlagt mangler:

RG 1997 560 (96 97):
"Sak anlagt av mann med senere ettermodning/læring, stud.jur. på stevningstidspunktet ("Stud.jur. dommen"). Stor vekt på sakkyndige i retten." - *Skolens ledelse har opptrådt uakt-*

somt når den, tross klare indikasjoner på at A led av dysleksi, ikke henviste, - en hjelp bare å få dette konstatert, - foreligger ansvarsbetingende forhold: - engelsk var så skremmende dårlig at enhver, dersom dysleksien var oppdaget, konstatert tidligere, - tiltak i den forbindelse ble ikke iverksatt, f.eks. i form av innlæring av studieteknikk, bok/ bånd, kassetter med innspilt tekst, muntlighet, - burde fått delta i andre elevvers logopedopplegg, -familiære/sosiale årsaker underordnet." Konsekvens: -ville ha vært ferdig utdannet jurist, 6 års inntekstap. Erstatning 0,2 mill"

LH 1999 00500:

"- har dysleksi, jfr: den rettsoppnevnte sakkyndiges utredning, uaktsomhet og culpøse forhold besto i; manglende utredning, spesialundervisning utilstrekkelig, ikke målrettet, feil evaluert, ikke bruk av kartleggingsprøver, skifte av klassestyrere, ikke gitt info/utfylt elevkort." Konsekvens: - i samsvar med sine virkelige evner, ville ha gjennomført og fullført videre skolegang, oppebåret høyere arbeidsinntekt. Erstatning 0,2 mill."

LB-2002-03045:

"- partsenighet om at dysleksi, lese/skrivevansker og evner over middels foreligger; - (kjent) et døvt øre og synsavvik sees bort fra som problemårsak; - legger til grunn uaktsomhet fra skolens fagpersonale i mangelfaktorer vektlagt av rettens sakkyndige: 1) utredning 2) forklaring til eleven 3) ade-

kvat hjelp; - ingen ressursmangel i K.”

Konsekvens: - er nå reserve-sjåfør, eget mål sivilingeniør; krevde 0,5, mill.; retten modererte mål og avrundet erstatning til 0,25 mill.”

LF-2003-506

“(fra ADHD- sektoren); ” - fragmentarisk håndtering og bedømmelse av elevens situasjon over tid var uaktsom; - etter kjent tverrfaglig info (om mer enn dysleksien) burde PPT henvist til utredning for ADHD; - manglende rutiner; -bevisførselen og de tre sakkyndiges forklaringer, har sannsynliggjort (effekt av) tiltak og Ritalin fra 8.klasse.” *Konsekvens:* tre år forsinket ut i inntekts-givende arbeid, erstatning til 0,3 mill.”

5. Marginal avveiling

De fleste stikkordene forekommer også i saker der klageren ikke har fått medhold, men da vurdert mindre graverende. Flertallet av disse sakene kan synes opplagte. I andre kan det ved lesning sitte meget langt inne å forstå hvilken vei avgjørelsen skulle gå. Trolig teller momenter fra rettssalens dynamikk, uten at dette reflekteres i dommen. Studium av denne balansen bør være mål for kvalitativ analyse i maksimalt materiale for å tydeliggjøre dommernes kriterier og logikk.

6. Saksomkostninger

I flere saker gis det ikke medhold for erstatning, men

rom for at saken kan ha vært tvilsom eller vel verd å prøve. Da blir saksomkostninger ikke pådømt klageren. I forhold til nevnte marginale vektlegging, kan slik avgjørelse representere en slags buffersone. Her gis noen summariske eksempler:

Beløp

I 92% av lagmannsrettssakene har underinstansen vedtatt delte omkostninger, men dette opprettholdes bare for 8%. Lagmannsretten pålegger klagerer å betale omkostninger til kommunen i 75% av sakene, med typisk gjsn. 49.152,- (største avvik 2.000,- og 191.800,-). I én sak reduseres pålagt betaling med 40%. I en annen endres delt i tingretten til at lagmannsretten lar klageren få dekket 150.000, dette som følge av endret hovedutfall.

Begrunnelser

Når delt i også i lagmannsretten pga: - prinsipielle spørsmål som ikke tidligere er belyst i rettspraksis; - fyllestgjørende grunn til å prøve den for retten, -grunn til å få prøvet.

Når delt for klager i tingretten, men må betale iflg. lagmannsretten:

- ikke godtgjort mangel vs årsakssammenheng; - burde slått seg til ro med, akseptert premissene og avgjørelsen; ingen tvil om resultatet, ikke frembudt tvil, burde ha akseptert dom.

Fasit blir da at 1.instansen oftest lar begge parter dele omkostninger, dvs. betale sine egne. Men klageren er

den klare omkostningstape- ren dersom saken påklages. Unntak bekrefter regelen. Omkostninger dreier seg om ganske store beløp. Beløpene ovenfor er i snitt '98 års kroner. Anno 2008 kan omkostninger allerede i tingretten trolig ligge på gj.snitt av 100.000 hos hver part. Det offentlige (staten) tilkjennes sjelden omkostninger, men i en sak måtte kommunen betale 62 841, - bl.a. for oppnevnte sakkyndige.

Begrunnelsene er ikke særlig fordypende på omkostningsområdet. Lagmannsretten gir egentlig tydelig signal om at svake klager dit ikke lønner seg, og vektlegger da mindre sosial sympati, mer juss.

7. Klagerens verden:

Selv om denne artikkelen pr. definisjon ser temaet fra kommunens side, hører det med å innta momenter fra klagerens situasjon og opplevelse. De fremstår nok friskere i underliggende prosess-skriv og prosedyre enn i selve dommene. Funksjonsproblemer og mistilpassning i skoletiden beskrives hyp-pig. Egenopplevelse og bevisstgjøring av vanske, tiltak og effekt kan ha vært ulik underveis i skoletiden. Foreldre opptre ofte som signalgivere, dels hevder de opplevd motstand. Når dette konkretiseres og bevises, gis det vekt av retten. Tidspunkt for når manglene ble tydelige for klageren er viktig i forhold til spørsmål om foreldelse. Aktualisering av rettssak kan utløses av en personlig korsvei, vanskelig

livssituasjon, hjelp fra foreldre eller støttespillere. Negative opphevelser aksentueres som opprusting. Så følger en besværlig tid med kartlegging av tidligere momenter, evt. oppdatert faglig undersøkelse, økonomiske rammer og advokat-hjelp. Primær bevisbyrde påligger klageren.

Det kan utvilsomt oppleves tungt å gå til sak mot offentlig instans. Men det påligger også støttespillere og advokater å gi realistiske r d både i forkant, under og etter prosessen. Advokater kan sikkert frar  klageren   gå rettens vei, men de avviser neppe å ta svake saker. Klageren kan da ende opp med forverret situasjon. Det kan antas å være relativt vanlig, og tilsier etterhjelp og evaluering. Om dette dessverre sees ikke feltundersøkelser, men mye er skrevet om retts-sikkerhetsfaktoren (jf. E6e), ikke minst om klager vs. det offentlige.

C I. SAKSFORLØP: KLAGEREN LAR HØRE FRA SEG –

1. Innledende kontakt:

I denne fasen registreres signaler, kontakt og dialog med part, overslagsvurdering av situasjon og rimelighet, dokumentasjonsbilde og vitnetilgjengelighet mv. Skolesektoren vil, på alle nivåer og gjennom tid, oppfatte misnøye hos noen brukere. Typer og omfang er ikke kartlagt. Hvis interessant, bør klageren orienteres om normative faktorer, dvs. hva som er rimelig å forvente i

forskjells-Norges skoleverk. GSI er en av kildene (jf. E6c). Prinsipielt bør mest mulig løses ved god oppfangning og kontakt fra begge parters side. Det er tjenlig for alle dersom kommunen tilbyr samtale om de påståtte forsømmelser. Slik kontakt vil være god policy også som en forlengelse av grunnskolenes forpliktelser og evaluering. Den kan utøves av personalsjef/skolesjef, PPT, evalueringsteam, betinget av lokal organisering og bemanning. Erfaringer med dette er lite kjent. I ”gamle saker” som omhandles her, vil det trolig fremtre et bilde av at fronter allerede er dannet. Klageren søker vanligvis (jf. B2^o2) erstatning i form av et beløp. Hvorledes beløpet skal brukes, sees ikke spesifisert. Da er det mindre aktuelt for kommunen å drøfte ekstraordinære *kurative* tilbud som intensivkurs, forsterket VOP, attføring mv. Systemet for sentral behandling av klager på *omfang* av spesialundervisning har (spesielt etter ’86) en solid formalside. Det holder stort sett denne sektoren utenom rettssalene.

2. Korrespondanse og beredskap

En kontaktfase avløses ved mer formelle brev mellom partene. Kommunen må med større grundighet oppsummere sin del av saken, ta en første runde internt på dokumenter, pedagogiske faktorer og aktuelle vitner. Kommunen vil nå ha behov for å orientere seg om saker som tilsvarer den som evt. seiler opp. Sammenfatning

med analyse på spesifikke felt foreligger ikke, men tilfeldige inntrykk kan søkes i Lovdata. Jurist vil kunne fremskaffe mer her. Berørt PPT går klokt i å orientere seg i rettslige informasjon.

3. Advokater på banen

Når partsadvokat kommer inn i bildet, må kommunen replisere. Mange har i dag egen advokat, som neppe dekker ressurskrevende f ring av saker for retten. Et aktuelt alternativ for konsultasjon er bl.a. KS-advokatene i Kommunenes Sentralforbund. De har hatt mange henvendelser, og fører jevnlig slike saker for retten.

o Juridisk overslag: Nå skjer det normalt en juridisk vurdering og rådgiving vs. hvorledes saken står i forhold til påstand, bevis, mulig erstatningsbeløp og sannsynlighet for utfall. Juristene utreder grundig holdepunkter i tilsvarende, pådømte saker, og i erfaring. Kostnader utløses.

o Foreldelse: Siden påstått mangel/forsømmelse ligger lang tilbake i tid, kan kommunen velge å hevde at saken er foreldet (jf. E1d). Her løper frist på 3 år (10 år ved ”unnskyldelig rettsuvitenhet”) fra det tidspunkt klageren måtte være klar over forsømmelse i forhold til sitt behov og rettighet, som avbrytes ved stevning. Generell frist fra ’96 har 20 år som absolutt grense. For kommunen kan det føles feigt   gå for juridisk foreldelse, siden det ikke frikjenner i sakens realiteter.

o "Smartløsning": Pragmatiske krefter i kommunen kan lansere "å svelge kameler", dvs. å avkorte bryderi og utgifter ved å betale seg ut på et minstenivå. Dersom individuelt ansvar for evt. forsømmelse lett kan identifiseres, kan kollektiv ivaretagning av personalet tilsi slike løsninger. Tillitsvalgte kan ha synspunkter. Oversikt over avbrutte saksforløp finnes ikke. På den annen side vil slike løsninger sette en presedens for andre potensielle klagere. En kommune kan ha god sak, men likevel vurdere at hensynet til klagerens situasjon og totale samfunnskostnader ved rettsak, tilsier forenkling. Minnelig avtale kan således bli en syntese av rasjonalitet og snillisme.

C2. SAKSFORLØP: INN PÅ JURIDISK ARENA

1. Stevning og Tilsvar

Når løsning ikke oppnås, og Stevning foreligger, må kommunen komme med et Tilsvar innen en frist. Vanligvis vil det gis som oppdrag til den advokaten som hittil har gitt råd og er inne i saken.

2. Megling og forlik.

Forlikrådene behandler årlig over 200 000 saker, men tar ikke skolens erstatningssaker. Rettsmegling er en nyere variant, med ca. 70% forlik, men har en blanded status hos jurister, og anvendes ikke ofte i saker mot det offentlige (jf. E7a).

Dommere som håndterer stevninger, kan likevel ta initiativ og derved gi signaler til partene. Det kan forekomme slike initiativ så sent som ved start i rettsalen.

3. Samarbeid med advokaten
Advokater har noe ulik orienteringsbakgrunn på skolefaglig område. Dels kan dette skyldes at slike erstatningssaker er relativt lavfrekvente. Bare 19 av ca. 1900 allmenn advokater var pr. v'07 registrert spesielt for skolesektoren, uten at dette tilsier spesialkompetanse.

o Skolefaglige momenter: Når jurist overtar, kan pedagogisk område lett komme i bakgrunnen. Skolesektoren bør ta opp på bordet sine prinsipper, mål for og praksis i det utøvde tilbudet. Hertil kommer subsidiære faktorer som PR, vern av evt. påklagede ansattes delrolle og yrkesstolthet. Gjennom advokatens avklaringer vil det fremgå hvor sårbarheten juridisk sett er størst i forhold til evt. forsømmelse i system og/eller ved ansatte.

Som oppdragsgiver er skoleadministrasjonen engasjert i informasjon, fortolkninger og presisjon av skolekunnskap vs. juristen. Mye taler for at adm. bør definere en saksbehandler med delansvar for slik kommunikasjon i saken, evt. etablere en kontaktgruppe. Disse bør også sette seg inn i juridiske føringer. En noe lett-vint eller nedlatende representasjon kan føre til

tap for kommunen, som da vil få svi ettertrykkelig.

o Argumentasjon og etikk. Som en del av dette, bør en vurdere den stil kommunen ønsker fulgt. Motparten kan som nevnt (jf. B2.º3) bruke et "påstands-språk" som smitter. Kommunen bør derfor definere ønsker om verbalstil og argumentasjons-etikk fra sin advokats side.

4. Sakkyndige og vitner

o Sakkyndig kan forekomme som meddommer, som rettsoppnevnt (prinsipielt nøytral) og partsoppnevnt (fokusert på partens faglige oppfatning). Fagfordeling iflg. Lundeberg: psykolog 44%, spes.ped. 12%, logoped 37%, lege 7%. Mens det på området barne- og familiesaker finnes kvalifiseringsmodul og ft. ca. 170 registrerte sakkyndige psykologer (jf. E3f), er tilsvarende ikke etablert for skolesektoren. Det er en mangel. I alle rollene er sakkyndige underlagt sin faglige etikk og vanlig edsansvar. (jf. E3g).

o Bruk av vitner. Begge parter velger sine vitner. Antall partsvitner varierer, snitt for lagmannsretten er 13,5 (ukjent fordeling på klagere og kommune). Kostnaden for partene er beskjeden, vitner får bare dekket reise, diet, evt. tapt arbeidsfortjeneste. Partene avveier antallet etter behov for å belyse saken ut fra kvalitet vs. cost/benefit. Antallet og avhørsfordypning påvirker

rettsforhandlingenes lengde. Dommeren kan tilrå type og antall vitner, men partene bestemmer.

- o "Jeg vil ikke vitne". Det er generell vitneplikt (jf. E1b) som del av borgeransvar. Uvillige kan bli stevnet når vitnemålet kan belyse saken. Legeerklæring kan brukes. Manglende fremmøte kan bøtelegges og vitne innhentes (jf. E1b, kap 15).

C3: SAKSFORLØP: OPPDOKUMENTERING OG FORBEREDELSE

1. Dokumenttyper og arkivering.

Etter at forvaltningsloven av '67 (jf. E1g) ble reelt aktivert primo '80, ble det tydeliggjort regler for tidlig og aktiv makulering. Skoler og PPT ble aktivt kurset. Korreksjon på dette felt kunne forventes fra Datatilsynet, eller ved tilsynsbesøk som Statens utdanningskontorer fra '86 var forpliktet til å gjennomføre. Mange PPT og adm. valgte likevel å bevare også notater i saker der de kunne ha relevans for kontakt etter elevens grunnskoletid. Begrunnelsen for "avviket" kunne være mulighet for retts sak, men gikk mer på andre instansers behov (Vgo, arbeidsetaten, psykiatrien, førerkort mv.). De "lovlydige" kommunene i denne perioden har åpenbart vært mer sårbare i mange klagesaker. Antall og type innhentet av klagere og kommune er registrert i rettsbøkene, men fremgår mest indirekte i dommene. Variasjonen er stor.

Gode arkiver gir normalt kommunene sterke kort på hånden. Generelt ble de styrket fra '90, jfr. personregisterlover og arkivkonsesjon justert hhv. 01, og '96, '03 (jf. E4d).

2. Hva legges frem?

I utgangspunktet er det plikt til å legge frem alt som kan belyse saken ved dokumentasjon og vitneføring. Klageren kan noe friere velge ut info som selektivt underbygger stevningens fokus. Kommunen vil normalt råde over størst tilgang til saksinfo. Begge parter kan komme med innspill helt frem til saken er i gang, men motparten må ha innsyn i rimelig tid. Dersom en sak går til 2. instansen, vil tidligere dokumentasjon gjelde, med tilførsel av nytt som kan belyse saken generelt, og spesielt på de områder som tingrettsavgjørelsen har fokusert.

3. Dokumentasjonsformål og form.

Forvaltningsdokumenter er oftest produsert mot et *formål*, som pålagt rapport om arbeid (spesialundervisning, IOP), søknad om timer og tiltak, tilrådinger, henvisninger, uttalelser for vedtak innen skoleetaten. Krav til begrunnelse og utforming øker når disse skal underbygge vedtak som endrer brukerens (elev/foreldres) situasjon i skolen (ressurser, trinn/klasse/kretsskifte, spesielle tilbud, prestasjonsvurdering), eller utenfor skolen (sosialetaten, barnevern). Dokumentasjonen kan derfor være noe "spisset" mot

formålet. Klassisk eksempel er at sterke behov aksentueres i søknader om enkeltvedtakstimer. I erstatningssaker vil dokumentasjonen være utformet langt bakover i tid (15-20 år), da varsomhetskravene var litt mindre oppfylt enn nå. Generelt er forfatterne på tryggest grunn ved å nedfelle korte uttalelser og bruke tradisjonelt kjente begreper. Dette kan imidlertid bli svært lite informativt vs mottaende instans (eks. foreldre, administrasjon, ny lærer). Av dette følger tendens til ganske sterile dokumenter. Lærere vil i praksis ha flyttet mer "ærlige" signaler over på muntlig forum (foreldresamtaler). For samarbeids-, team- og ansvarsgruppemøter kan skriftlige referater forekomme som arbeidsdokument eller avtaler undertegnet av foresatt. Dersom det i annen sammenheng vises til slikt referat, kan det etterspørres som forvaltningsdokument. Bevisstgjøring av ordvalg, formål og middel, risiko har nok økt de siste tiårene. Pr. i dag er kravet til skriftliggjøring vidtgående og ressurskrevende, ikke minst på lærerplan.

4. Lederes dokumentansvar

Forvaltningsdokumenter er formelt leders ansvar, – til gjennom hele linjen opp til kommunen v/ordfører. På skolenivå vil disse normalt være rektors ekspedisjon. Direkte går bare evalueringsrapporter til foreldre på lærernivå; her kan det ligge en gråsoner som eks. "vi fikk jo aldri melding om at noe var galt". Sikrest er det for

leder å kontrasignere alle uttalelser. Rasjonell tidsbruk f.eks. i PPT kan tilsi at erfarene medarbeidere med sertifisert faglig ansvar gis ekspedisjonsrett. Dersom det i retten kommer innvendinger mot opplysninger i dokumenter fra en tidligere ansatt, har leder ansvar for både formuleringer og underlaget.

5. Skolens vitner

Hver part har ansvar for sine vitner. Forberedelse og informasjon kan bli ganske ulik. Grunnregler finnes i "Tvistemålsloven" (jf. E1b). En god vitneveiledning er ikke tilgjengelig. Søkt anno v.07 sees bare nettside via www.domstol.no med skjematisk visning av rettssalen. Som pilotprosjekt, finnes bl.a. i Oslo Tingrett "vitnes-tøtte" og brosjyre (jf. E5b), spesielt målrettet for *straffesaker*. På dette området er det også andre forhold nevnt i NOU 2006:10 (jf. E5e). Utdanningsforbundet har siste 5 år bare hatt én kort artikkel om vitneplikten (jf. E5a). For vitner i skolesektorens saker mangler det svar på ganske mange spørsmål.

o *Vitnemål på svært gamle tomter*. Spesielt for erstatningssakene er at de kommer opp lenge i etterkant av grunnskolen. Vitner fra skolesiden må aktivere hukommelse over et betydelig tidsspenn (10-20 år). I mellomtiden har de hatt et stort antall elever eller undersøkelser, som kan tilsløre minnespor. Noen vitner er pensjonert. Av disse har en del bevart sine minner godt. Særlig gjel-

der det lærere som over lengre tid har hatt klagen med dennes problematik. For lærere med del-funksjoner (spesialundervisning, vikarer) er sporene ikke så klare. Det gjelder også for andre med fragmentarisk kontakt i saken, som PPT. Feilfaktorer og skjevheter ut fra personlig persepsjon og fortolkning er velkjent fra generell erfaring med vitneprov (jf. E5c). De øker med tidsavstand. Generelt vil derfor dokumentasjon ha sikrere bevisverdi enn vitneførsel.

o *Oppfrisking*. Trukket inn i saken og dens "manesje" aktiveres gamle minner. Men hvor sikre kan de være?

• *Vitnekontakt*: Kontakt med andre kolleger fra aktuell tid er tillatt, jf. E1b), likevel skal de normalt ikke høre hverandres utsagn inne i retten. Prinsippet her er å unngå forskyving av minner, og diverse kollegiale hensyn. Advokater forventes å forberede, men ikke påvirke vitner, som også kan se sakens dokumenter. Det har for øvrig vært livlig debatt om pressens adgang til å forhåndsintervjue vitner (jf. E5d).

• *Notater*: Egne lærernotater skal normalt være makulert. I (svært) gamle dager var det lærere som bevarte sine karakterbøker i årevis, også eksemplere på elevarbeider. I noen saker fremlegges slikt. Gradvis stiger det nye minner ut fra glemselen, i

lang ventetid til saken behandles. Bilder formes og behov for selvbekref-telse virker. Spørsmålet blir da om dette skal presenteres som aktivt minne eller som regenerert med forbehold.

o *"Vile" uttalelser og vitnemål*. En sjelden gang forekommer det fra skolens ansatte synspunkter eller rapporter som går på tvers av den gjengse oppfatning av en elevs situasjon. Det kan være problematisk dersom lærer tidligere har nedfelt uttalelser som, eller nå oppgir "har dysleksi", "er klar underyter", "må ha full dekning av spesialpedagog" mv. Rektor vil i datid kunne ha tatt opp dette, uten å overstyre. Det skal være høyt under taket for at en lærer får støtte "sin elevs" behov. Men slike markeringer krever økt beredskap og profesjonalitet fra skolens adm. og ansatte, både i samtid og i avklaring før evt. vitneførsel. Eksempel: I en lagmannsrettssak sees det referert en valgfaglærers vitneuttalelse om "lærernes mobbing" av eleven, uten at det fremgår realitetsinfo fra skolen omkring påstanden, og uten at erstatning for dette var hovedtema i saken.

o *Faglig uenighet*. Elever med store behov vil ofte være kjent for et betydelig antall fagpersoner. Ulik oppfatning av behov og tiltak har en naturlig variasjonsbredde, både i skole-årene og i ettertids per-

spektiv. I utgangspunktet skal vitner bare beskrive. Likevel vil det nok forekomme at potensielle vitner må avstemme sin subjektive oppfatning av "hva som kunne ha vært gjort" mot utviklet forståelse av rasjonelle realiteter. Lojalitet til arbeidsgiver skal ikke telle, og naturlig uenighet ikke overdekkes. Men lærere har en grunnleggende lojalitet vs. elevens beste. Vitnemål som "-- men jeg søkte jo om --" må ha sin plass, men innpasses i saklig ramme. Klagerens advokat vil ellers gripe slike halmstrå. Dette er vanskelig, og noen vitner vil trenge konkret etisk veiledning. Advokater har plikt til ikke å påvirke. En eksempelsamling kan være et ønskelig hjelpemiddel.

- o *Konsistens og minnepåvirkning*: En god ledetråd i faglig utøvelse er bevisstgjøring av egen faglig credo, holdninger og praksis. Stabilitet i dette gir en god referanse for å gjen-skape situasjonsminner. Her kan avledningen bli å presisere grunnlaget, f. eks; "det kan ikke stemme, for (på den tiden) mente/gjorde jeg det slik--". Jo mer "true to type" man har vært, jo tryggere kan minnebildene festes. Likevel er jo ett hva man har stått for, et annet hvorledes man ble opplevd av elev/foresatte. Selv å være oppmerksom på dette er ingen garanti. Fagpersoners personlige utvikling via kunnskaper, orientering, praksis virker

også på minnekonsistens. Involvering i en rettssak kan true selvoppfatning og faglig status, og aktivere forsvar vs. realiteter i saken. De som har skiftet jobb, samt pensjonister, kan ha "slått av bryteren" for å huske tidligere arena. Minner ligger nok der, men opphenting kan være mer usikker. De kan gjenoppstå som følge av prosessens aktiverende kraft.

- o "*Jeg husker ikke*". Forpliktelsen til å belyse saken er formelt sterk og etisk. Dilemma kan oppstå fordi vitner risikerer rettslig forfølgelse og bot for forsettlig falsk vitnemål (jf. E1b). Men det er full anledning til å hevde tvil, usikkerhet og glemsel, samt uten hensikt å vitne feil, slett ikke utenkelig i saker som ligger så langt tilbake i tid.
- o *Psykisk belastning*: Fra rykte om saksanlegg til stevning og forberedelse går det lang tid. Det kan regnes ca. 6 mnd. fra signal til stevning, 10 før tingretten, 2 i påvente av dom og evt. klage til lagmannsretten, 10 nye mnd. før saken føres der. Vitner på begge sider vil reagere ulikt, men trolig opplever de fleste belastning. Oppretting av en urett for klageren skal rettferdiggjøre dette. Men dom for overveiende urettmessig sak, kan etterlate sår hos vitner.

6. Valg av sakkyndige

- o Klageren aktiverer sin sak etter støtte fra en rekke kilder, også innen offent-

lig sektor. Veien går ofte til en faglig instans, som oppsummerer, utreder og kan si seg villig til å stille som partssakkyndig. I mitt utvalg av saker sees stor variasjon i slike sakkyndiges stillinger og kvalifikasjoner. Deres bakgrunn synes ikke alltid like relevant for å gi klare tolkninger av elevens vansker i relasjon til skoleforhold. Dommere kan sees å være uenige i sakkyndiges vurderinger, spesielt når de er partsvitner, men tar ikke fatt i deres forutsetninger.

- o Kommunen må søke sakkyndig innen strammere kriterier. Førstevalg vil være innen 2.linje, kompetansesentre eller akademier. På det frie marked finnes ingen liste over eller sertifisering for skolesakkyndige. Erfarne PPT-fagfolk markedsfører seg ikke. I lagmannsrettssakene fører kommunen sjelden egne sakkyndige, og da som vitne. Ofte overlater kommunen arenaen til rettsoppnevnte sakkyndige. Muligens kan dette være av sparsommelighet.

7. Kostnader og erstatningsberegning

Innledende vurdering av "smartløsning" er nevnt under C1.3^o3. Når saken skal for retten, blir det en ny avveining av utgifter. Her summarisk omtalt:

- o Klageren må ved stevning til lagmannsretten betale gebyr (860.-/pr 2007), ved påklage til lagmannsretten 24 ganger dette (20 640.- + tillegg hvis mer enn 1

dag). Klagere vil i disse sakene få deldekning til advokatutgifter fra sin evt. privatforsikring (eks. '07 maks 104000,- minus egenandel 24000,-). Fri Rettshjelp (jf. E6b) kan gi noe støtte avhengig av inntekt og sakstype, men dekker ikke pådømte omkostninger. Økonomiske uttellinginger før og i etterkant av sak kan være betydelige. Lite samlende info finnes om klageres økonomiske regnskap, som ved tap inkluderer faktorer som renter og inkasso. Det er grunn til å tro at mange klagere har urealistiske forestillinger om dette, og er tjent med betydelig bedre feltinformasjon. Klagere må betale mva av advokatutgifter, det slipper kommunen. Det kunne f.eks. utarbeides en risikokalkulator, med modell fra andre jusområder (jf. E6d).

- o Kommunen er normalt ikke tabbeforsikret for slikt ansvar, og vil vanligvis ikke ha avsatt rammer for sakskostnader. Siden stevningene går mot overbegrepet kommunen, vil evt. utgifter ikke være en sak for skolebudsjettet. Det betyr at investeringsrammene for føring av sak må avtales internt, noe som kan ha sin egen problematikk.

C4: SAKSFORLØP PÅ PLASS I RETTEN

1. Representasjon
Kommunen sees representert på øvre nivå av ordfører/sko-

lesjef/insp. 42%, andre 25%, 33% bare ved advokaten som fører saken. Det kan tyde på svak prioritering at ikke skolesjef *alltid* følger slike saker. De avhøres bare hvis stevnet som vitne. Representasjon fra øverste kommunenivå bekrefter det ultimative ansvar, men gir også påstått forsømmelse et upersonlig preg. Slik må det vel bli når kommunen er stevnet, men det kunne vært interessant å se prøvd alternativ der kommunen stiller med og står ved den/de førstestansvarlige for påstått forsømmelse/culpa.

2. Åpen rett og referat

Åpen rett er hovedprinsippet, med unntak mest i familiesaker. Lukkede dører utestenger tilhørere, mens referatforbud må besluttes spesielt. Dommene i mitt utvalg har *ingen* info om at lukkede dører eller referatforbud er forlangt eller valgt. For klagerne kan åpen rett fremstå som en rettssikring og allianse med all verden. Men det er slett ikke sikkert at de har oversikt over bivirkninger for sin del. Trolig vil klagerne oftere være tjent med å be om lukkede dører og/eller referatforbud. For kommunen vil tilsvarende anmodning virke vegrende og uheldig. Rettens krav om å få alle opplysninger som er viktige for belysning av saken, kan innebære en rekke dilemmaer vs. vanlig fortrolig informasjon og innsyn. Åpen rett innebærer at all dokumentasjon og vitneførsel kan gjengis. Enhver kan ta referat, og i ytterste konsekvens lydopptak (jf. E4c). Media bru-

ker ofte fullt navn på aktørene.

3. En øyet eller sannhets søkende

Dommeren styrer forhandlingene etter et relativt fast skjema; 1) prosess-skriv og dok. leses 2) sakkyndige og vitner (klagerens først i tingretten, sist i lagmannsretten) 3) sluttprosedyre.

- o Innhold skal han avgrense og fokusere etter stevningens hovedanførsel: ("*Domstolene kan ikke gaa utenfor de paastande, som er fremsat, undtagen ---*" (jf. E4a)). Dvs. at påstandsteamer som ikke er relevante for påstått forsømmelse, skal begrenses. Definisjoner og relevans blir viktig. Ofte sees dette ikke stramt ivaretatt. Prinsipielt skal det finnes et/flere sk. "culpa", dvs konkrete mangler ved tilbud eller saksbehandling. Mens klageren gjerne er konkret her, styrer dommerne mer unna å personliggjøre. Det faller lettere å skyldsette en *kollektivt ansvarlig* enn den enkelte funksjon/ær. Men dermed blir også realiteter i evt. forsømmelser/culpa mer utydelige.

4. Stiv rettslig form

Proessen i sivilsaker følger et forutsigbart opplegg: Forberedelse og form er noe mer seriøs for lagmannsretten enn for tingretten. Alle parter gir sitt i tur og orden, vitnene kan ikke påhøre før de har sin tur, trer ut etter hvert, og kan forsvinne. Dette skiller retten fra en "akademisk diskurs", og set-

ter grenser for smidig kommunikasjon og sannhetssøking. TV-sakenes dynamikk med flytende krysseksaminering mv. er et langt stykke unna. Dommeren har egentlig stor råderett i så måte. Men grenser settes nok av konservative tradisjoner. Dommeren må skjele til evt. neste rettsinstans, og ser seg nødig overprøvd der. Advokater og vitner som prøver å "overta" vil bli satt på plass.

5. Dom og utskrifter

Partene får ofte kopi av siste dokumenter fra motparten, inkl. prosedyreskrivet, og velger form for egne referater under forhandlingene. Dommen kommer etter noen få uker, da som domstekst. Disposisjonen i denne er fra lagmannsretten normalt 1) formalia 2) ref. tidligere dom 3) ref. påstand 4) ref. tilsvarende 5) rettens (dommerens) vurdering 6) dom inkl. konkret utfall, erstatning og omkostninger. Tilgang til dommene er omtalt under A1.

D. ERFARINGER OG KONSEKVENSER

1. Evaluering:

På utvalgt temaområde er det '90-'01 fremmet ca. 3,5 saker pr. år, mens sivilsaker generelt har hatt snitt 12000. Antallet utgjør således en bagatell, men signalverdien må antas stor. Saker anlagt mot det offentlige er sjeldne, og gir i populær oppfatning dårlige odds. Så også i vårt materiale. "Billighetserstatning" (jf. E1c) er i så måte et særtilfelle, og gjelder ikke dette området.

Dommenes premisser og konsekvenser bør gi læring og effekt ut over den enkelte sak. Dette sees ikke oppsummert og utnyttet. K blir minnet om "kommando-linjene" for sitt ansvar. Det gir grunn til betimelig gjennomgåelse, men økning av ryggdekning fremmer byråkratisering. Preventiv evaluering bør ha et videre siktemål. Risikoen for nye stevninger lokalt kan være liten, men påstandene vil nok skifte karakter i ny tid. En fullverdig metaanalyse av dommer på dette området, kan gi ønskelig grunnlag for å møte og forstå nye saker.

2. Presse og PR

o Klagerens arena: Klageren går ofte ut i pressen. Sentrale media har lite fra denne sektoren, således gir A-tekst "mangelfull" bare ca. 37 treff 1986-2006, ca 1/3 for artikkelens avgrensede temaområde (jf. E2b). Dekningen og friskheten er nok betydelig større i lokalpressen, der trenden er at klagers fremstilling gis godt rom. Googlesøk "skolen+har+sviktet" gir bare et 50-talls treff med stor spredning, overvekt kvalitetssvikt (de publiserende har datakompetanse).

o Tilbakeholdne kommuner: Offentlige instanser og skolen praktiserer ikke utadrettet info og argumentasjon ved søksmål. Unntak kan være for ren korreksjon av feil, men også i dette er de varsome. Når klagerer går ut, men ikke får tilsvarende fra

kommunen i lokalpressen, kan de oppleve å ha rett, eller "å ikke bli tatt på alvor". På den annen side vil skoler og ansatte som henges ut uten at kommunen tar til motmæle, føle at de ikke ytes rettferdighet. Det nøles i dag generelt med å møte virkningen av medias fokus. Derfor bør KS og organisasjonene investere mer i å utvikle en veiledende etisk-praktisk protokoll for hvorledes oppretting utad kan og bør skje.

3. Økonomiske faktorer |

o Klagerne får støtte. Dette er en viktig del av rettssikring for den enkelte vs. sak mot offentlige. Klagerer kan bruke hjemforsikring (jf. E6b) og fri rettshjelp (jf. E6a). Spesielt ved lav inntekt kan klageren utløse store omkostninger med personlig risiko begrenset til en liten egenandel (jf. C3.7). Den vil derfor ligge på nivå av bare 1 times advokatarbeid. Påklage til lagmannsretten koster som nevnt hele 24x860,-, men er oppsettende for innbetaling av evt. pådømte saksomkostninger. Tapes saken der, virker renteberegningen 14 dg. etter dom.

o Kommunen har noe tap uansett. Selv når saken er vunnet, vil verdien av kommunens egen tidsbruk etter vanlig praksis ikke være innkalkulert i motkravet. Dette kan dreie seg om betydelige ressurser, når en regner forberedelse og fremmøte for administrasjon og vitner.

Lite kjent er at rettshjelpreglene ikke støtter klager ved tap ovenfor en sk. ”sterk part” som kommuner er (jf. E4b). *Inndrivning* av tilkjente saksomkostninger blir da et kommunalt ansvar. Kommunens advokater følger normalt ikke opp slikt etter dom. I kontakt med et fåtalls kommuner får jeg bekreftet at inndrivning er problematisk. Store beløp kan figurere som ”utestående fordringer” i årevis, og etterlater et inkasodilemma som til slutt blir politisk sak. Inndrivning kan true eksistensen til en svakt bemidlet innbygger, som i så fall må sikres av andre kommunale budsjettposter. Det kan ende med at kommunen i enkelttilfelle avkorter eller avstår, ut fra faktorer som PR, sosiale hensyn eller strategisk hestehandel for å unngå runde i neste rettsinstans.

Kommuner som har endt opp med denne situasjonen, bør samarbeide om et innspill til Justisdept. Det kan gjelde økonomiske faktorer og skjevvirkinger av ”fri rettshjelp”, men vel så mye moralsk rettferd for kommuner som i slike tilfelle har ”vunnet fullstendig”.

o *”Normaler”* På store subjektive vurderingsområder vil det erfaringsmessig etableres maler, sk. normalsatser eller – prosenter. Kjent fra skolens område er det etablert/definert ca.8-6% (delvis styrt, synkende) enkelt-

vedtak lokalt, og medhold etter klagebehandling i fylket ca. 40% ('96). Slike føringer dannes ut fra en rekke faktorer som bare delvis har rasjonelt grunnlag.

• *Retten*: Dommere vil se etter momenter i tilsvarende saker og trenden i disse. Variasjoner formes etter enkeltsakens egenart, for dommere vil neppe være bekjent av å ”kopiere” for tydelig. Det gjelder både premisser og pådømte erstatningsbeløp (jf B2.^o2). Tilsvarende tendens finnes også i utenomrettslige billighetserstatninger (overgrep, barnehjemssaker jf. E1c), der øvre grense pt. er 300 000.

o *Staten*: Prøving for domstol innebærer beskjedne gebyrer. Det betyr at Staten i praksis dekker betydelige utgifter. Et ”kostnadsregnskap” for denne rettssektoren burde ha interesse.

o *”Vinnerne”*: Advokater og sakkyndige skal uansett ha sitt honorar. Det utgjør hoveddelen av saksomkostningene. Snitt på lagmannsrettsnivå var pr. '98 for advokat ca. kr 48000, tendens høyest for klager. Det forekommer at retten reduserer kravet. Kommunene er ikke de rikeste ”kunder”, og faktureres nok lavere, dog neppe under normal timesats pt. ca. 1500,- Sakkyndiges honorar er en brøkdel av dette.

o *Vitner*: Vitner har i utgangspunktet kun krav på dekning av reise, diet

og tapt arbeidsfortjeneste, alt etter fremlagte bilag (jf. E1b). Ansatte i off. tjeneste vil normalt få permisjon uten trekk; i privat sektor kan lønnsstap kreves dekket. I over 20 år gamle saker vil en del vitner være pensjonister. Godtgjøring for deres tapte private tid er ft. bare en uforpliktende omtankesak for klageren eller kommunen å tilby. Et forretningsmessig anstendig oppgjør hører nok til sjeldenhetene. Skjevhetene ved dette burde organisasjonenes pensjonistavdeling ta fatt i.

4. Informasjon

o *Rettslige føringer*: Advokater som har slike saker vil etter hvert lage seg sammendrag (jf. C1.2). En kreditert meta-analyse av disse dommene mangler, bl.a. fordi antall sammenlignbare saker er beskjedent. Å få tydeliggjort praksiskriterier og tendenser vil være realitetsorienterende for både klager og kommune.

o *Veiledning til vitner*: Info på dette området er svak (jf. C3.5). Det er rimelig å forvente en god generell brosjyre, og etablering av nettside med bl.a. link til ”ofte stilte spørsmål” og FAQ i regi av domstolen og organisasjonene.

5. Er domsstol det rette?

Alt i alt synes fru Justitia å gjøre en grundig og tillitvekkende jobb på sitt område. En annen sak er om denne arena er optimalt egnet som eneste sannhetssøker for klager og kommune.

- o *Begrenset skoleforståelse.* Rettssikkerheten er det grunnleggende prinsipp ved prøving av tvistemål. Dommere fremstår som ærlig søkende i saker på skolens område. Men deres fordypning i og helhetlig forståelse av skolesaker virker ujevn og kan knipe litt, som bl.a. vedr:
 - det normative tilbud vs. krav og forventning, kommuneforskjeller (jf. E6c), likeverd.
 - pedagogiske mål; metoder, midler, helhet, samvirkende faktorer, konservativ og alternativ tilnærming mv.
 - anerkjennelse av lærerkompetanse, -arbeid og -vurdering, sett i forhold til eksternspesialister.
 - sakkyndiges underlag for vurderinger, klinisk vs. objektivisert, testpresisjon og -tolkning, påstått sikkerhet vs. forbehold.
 - bevisverdi ved diagnoser i forhold til funksjonsbeskrivelse
 - konsekvenser for elever og faglige ressurser dersom listen for varslings, screening og utredning legges lavt.
 - ansvarsdeling skole/hjem, gjensidig info, tydelighet

I balansen mellom juss og fag kan det derfor oppstå skjevheter. Godt samarbeid er nøkkelen, men det fremstår etter mitt syn også behov for å søke bedre løsninger:

6. Alternativer til rettsak
På sivilrettslig område er det en klar trend for å unngå fullbyrdet sak og dom, (jf.

C2.2). Alternativer må selvsagt ikke slette adgangen til rettslig prøving. De kan likevel gi klagere bedre sikring mot dårlig rådgiving.

- o Behovsprøving og effekt. Alternativer kan synliggjøres dersom pådømte saker analyseres ut fra hvor formålstjenlig den rettslige prøvingen har vært. Det vil kreve et forskningsarbeid med overordnet mål.

- o Variant av klagebehandlingen. Klageordningen for enkeltvedtaks saker kan utvides, dvs. at Fylkesmennes utdanningskontorer gis en rådgivende funksjon i erstatningssaker. De har normalt stor vurderingskompetanse, og utøver et tilsynsansvar som ligger nær forståelse av forsømmelse.

- o "Tribunals" Spesielt kan nevne modell fra bl.a. britiske "tribunals" for undervisningssektoren (jf. E7b). Her gjennomfører regionale, reisende team med høy faglig kompetanse lokale "hearings". Et antall illustrerende saker er tilgjengelige på nettet.

- o Sakkyndig team: Som nevnt er det registrert og etablert enkeltsakkyndige på nærliggende områder (familie/barnefordeling, jf. E3f). Tilsvarende burde være etablert for opplæringsaker. Slik sakkyndighet utøves med størst sikkerhet dersom den kan tilbys som *uttrukket team* av de tilgjengelige.

7. Representativitet

De mest forsømte? Det kan stilles spørsmål om hvorvidt de saker som stevnes for retten, med rette hører til først i en latent "lokal kø av forsømte elever". Mange i saksmaterialet tilhører gruppen skolen allerede har gjort ganske mye for, ikke minst fordi de har hatt tydelige behov og har båndlagt mye kollektiv tid. Bak i rekken kommer stillfarne med uløste læringskoder, psykiske vansker og andre typer underyting.

Det vil være en sunn øvelse i evaluering dersom kommunen periodisk gjennomgår aktuelle elevsaker ut fra dette perspektivet. Konkret: At skolene hvert 3. år innmelder saker til et internt "høringsteam". Ikke minst kan det gi input for et beredskapsarkiv. Her bør det anvendes et grovt raster for å se på mulig forsømmelse under overordnet målsetting og brukernes rettssikkerhet.

8. Prioritering av anbefalt utredning og tiltak

Standardheving på dette feltet vil tilgodese både klagere og kommuner. Relativ viktighet for dette påvirkes av etisk og praktisk plattform. Rammer for undersøkelser og tiltak er små. Selv fokuserer jeg:

- o Kartlegging av forstadier (ikke rettsliggjorte klager og forlik). Begrenset utvalg.

- o Kartlegging/analyse av rettssakenes konsekvenser og læring for klagere og kommuner. Kompendium.

- o Kritisk utredning av sakkyndiges rolle, sektor-kompetanse, uttrykksform og vurderinger på dette og beslektede felt (ADHD, mobbing).
 - o Bedre informasjon til og vilkår for vitner.
 - o Veiledning for kommunal takling av media.
 - o Alternativer til rettssak: Preventiv lokal oppfangning. Forsøk med tribunalmodell.
- E. REFERANSER
- Summarisk oppsett. Nettbasert: Her oppgis korte lenker. Søk videre på oppgitt stikkord ved ref. i teksten eller her. Ref. med betalingstjeneste for fulltekst er merket *. Gyldige v. 08, lenker kan utgå.
1. Aktuelle lover: Tilgjengelige på www.Lovdata.no. a) Lov om grunnskolen 69 § 1, 6, 7, 8 ((8.1, 9.2, 13 (Opplæringsloven fra '98 b) Tvistemålsloven kap 15, vitner og vitneførsel ("Vitnegodtgjørelsesloven" Lov 21. 1916 nr 2 om vitners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.; J.dep. rundskriv G-04-2003) c) Skadeserstatning ('69) jfr. også Billighetserstatning <http://www.utdanningsdirektoratet.id=1833> d) Foreldelsesloven '79 § 2.1, 9.1, 9.2 endret '96 e) Rettshjelploven '80 ('06), f) Domstolloven '01. g) Forvaltningsloven '67 ('05).
 2. Enkelt saker, a) kilder: * www.Lovdata.no. b) - presse eks. A tekst * <http://www.retriever-info.com/atekst.php> ; - eks. fagartikler *Norart** <http://www.nb.no/baser/norart/hjelp.html> ; c) Statistisk Sentralbyrå <http://www.ssb.no/d> Rettens Gang i <http://www.jus.no/-index-gan?id=1832>
 3. Faglige referanser: Ingrid Rindal Lundeberg (a-e): a) Dommen over enhetsskolen. Notat # 7 2003 <http://www.hio.no/content/view/full/14797> b) Rettsleg uskuld - Korleis dei sakkunnige i rettspelet utfordrar demokratiske grenser. Syn og Segn, nr 4 2004. <http://www.synogsegn.no/text.cfm?ID=1-29> c) Sakkyndige i retten en trussel for demokratiet? <http://img.nrk.no/programmer/verdiborsen> d) Uaktsomhet ved dysleksi. m/Per Solvang. *Spesialpedagogikk* 3/69 (jfr. E8) e) "De urettmessige mindreverdige. Domstolens makt-kritiske funksjon i saker om spesialundervisning. Rokkansenteret. 318 s. UIB 20070, <https://bora.uib.no/> f) register sakkyndige <http://www.psykologforeningen.no/arch/img/9119614.xls> g) Etikk <http://www.-psykol.no/?aid=9044520&i=9044543> h) Ragnar Thygesen, Victor van Daal: "Problemet med å definere dysleksi" Utdanning nr. 13, 2006 s. 67-69 i) Omtale v/ Per Halvorsen <http://doksenter.custompublish.com/klare-diagnoser-vinner-frem-i-retten-.4458148-46077.html> j) Lundebergs disputas, pressemelding: http://www.uib.no/info/dr_grad/2008/Lundeberg_Ingrid.html k) Thygesen, R. & Lyster, A.H. (2002). Dyslektikere i retts-salen. Søkelys på et utvalg norske rettsavgjørelser. *Spesialpedagogikk* nr. 5, s. 3-11
 4. Juridiske temaer: a) jfr. E1b Tvml. § 85). b) Rettshjelploven og Justisdep. rundskriv G-12/05 pkt 7 c) lydopptak <http://www.jus.no/?id=59543> d) Konsesjoner og arkivering <http://www.kaforum.no/index.php?page=2002-2mfl>. e) Sand, I. J. (2005): "Retten i det polykontekstuelle samfunn. Hvordan skal vi analysere og forstå den?" Retfærd. Nordisk juridisk tidsskrift 28/4 1-28.
 5. Vitner: -a) Vitneplikten Raugland <http://www.utdanningsnytt.no/templates/udf20.aspx?id=8728> b) Info: rettskart, vitnestøtte www.domstol.no; spill <http://www.norsk-rettsmuseum.no/> c) pålitelighet, hukommelse mv., stort felt. Norsk ref: Svein Magnussen, div. eks. ISSN; 0024-6980 d) påvirkning: <http://www.jus.no/index.gan?id=12079> Nils Lie mfl. e) NOU 2006:10, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/NOUer.html?id=1926>, se også <http://www.jus.no/>
 6. Økonomi: a) Fri rettshjelp. Lov (E1e), - <http://www.noreg.no/> b) Forsikring <http://www.skadesiden.no/retts-hjelp.htm> c) K-ressurser, GSI <http://www.wis.no/gsi> d) "Risiko-testen" <http://www.advokatenhjelperdeg.no/> e) Rett til rett NOU 2002:18, jfr. E5e
 7. Alternativer til sak: a) Rettsmegling <http://gammel.viover60.no/nytt-nyttig-jurist/tvist.html> - Forum megling/konflikt Dag Hareide <http://www.n-f-m.org/> b) Tribunals <http://www.sendist.gov.uk/>
 8. Publisering: Artikkeltitler i tidsskrifter (eks. "Skolepsykologi") er indeksert i www.norart.no (betalingstjeneste) ca. 3 uker etter utgivelsen, fulltekst papirkopi bestilles i bibliotek.
 9. Bidragsytere /takk til: a) Øyvind Renslo, KS-advokatene. b) Ingrid Rindal Lundeberg, Rokkan-senteret c) Herdis Eikemo, PPT Nesodden.

Stein Schiøll

Nøkkefaret 17,
1450 Nesoddtangen
stein.schioll@c2i.net